

О.О. Шеремет, к.е.н., O.O.Sheremet, Ph.D.

О.М. Кривчун, O.M. Krivchun

Національний університет харчових технологій

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ
РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ
ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM RESOURCE
SAVING THE FOOD INDUSTRY**

Розглянуто проблема розвитку підприємств харчової промисловості і, зокрема, організації раціонального використання виробничих ресурсів. Проаналізовано основні форми організаційно-економічного механізму ресурсозбереження, процес підготовки й розробки плану заходів ресурсозбереження на підприємстві, фактори раціонального споживання виробничих ресурсів, що визначають причини й умови реалізації резервів ресурсозбереження.

Ключові слова: *ресурси, виробничі ресурси, організаційно-економічний механізм ресурсозбереження, ресурсоспоживання, фактори, резерви.*

It is considered problem of development of enterprises of food industry, in particular, organizations of the rational use of production resources. Basic forms are analysed organizationally economic to the mechanism of resursozberezhennya, process of preparation and development of plan of measures of resursozberezhennya on an enterprise, factors of rational consumption of production resources which determine reasons and terms of realization of backlogs of resursozberezhennya.

Keywords: *the agrarian and industrial complex enterprises, industrial resources, the organizational-economic mechanism, factors, reserves.*

Вступ. Значний рівень ресурсомісткості економіки України, що перевищує аналогічні показники розвинених країн у декілька разів, в умовах зростаючих світових цін на виробничі ресурси, спричиняє необхідність переходу українських підприємств, в першу чергу промислових, до ресурсозберігаючого типу розвитку. Питання ресурсозбереження на підприємствах харчової промисловості у вітчизняній та зарубіжній літературі приділялося недостатньо уваги, хоча вони знайшли відображення в працях Беренса В., Медоуза Д.Х., Медоуза Д.Л., Міллера Т., Рендерса Й., Бреславцева О.В., Товаровського І.Г., Чернати Т.М. Оптимізація процесів ресурсозбереження дозволить з одного боку, це дозволить досягти сталого рівня економічного розвитку, набутти конкурентних переваг вітчизняним суб'єктам господарювання на світовому ринку, а з іншого боку, значно покращить якість навколишнього природного середовища через скорочення витрат природних ресурсів на одиницю випущеної продукції завдяки застосуванню ресурсозберігаючих технологій.

Постановка завдання. Згідно з програмними урядовими документами, ресурсозбереження проголошено пріоритетним напрямком державної науково-технічної, економічної та екологічної політики України. Проте, комплексної системи показників, яка б дозволила, з одного боку, підприємствам оцінити вплив ресурсозбереження на ефективність їх роботи, з іншого - дослідити, як реалізація ресурсозберігаючих заходів у окремих суб'єктів господарювання впливає на темпи виконання урядових програм та економічний розвиток країни, дотепер не створено. Існуюча державна статистична звітність та бухгалтерська звітність підприємств є джерелом лише мізерної, найчастіше непрямой інформації щодо ефективності впровадження ресурсозбереження. В умовах такого інформаційного вакууму, досить складно зацікавити керівництво вітчизняних підприємств у реалізації ресурсозберігаючих заходів та реально оцінити дієвість державних механізмів управління ресурсозбереженням. Таким чином, виникає об'єктивна необхідність розроблення комплексної системи показників ресурсозбереження насамперед, на мікроекономічному рівні, яка б відбивала зв'язок «витрати - результат ресурсозбереження» та створювала

передумови для вдосконалення форм державної статистичної звітності з можливістю подальшої побудови системи оцінки ресурсозбереження на макрорівні.

Результат. Ресурсозберігаюча політика підприємства здійснюється за наступними напрямками:

Перший напрям «Підвищення науково-технічного рівня виробництва», що включає наступні заходи: впровадження нової техніки й технології на основі досягнень науково-технічного прогресу; впровадження ресурсозберігаючої технології; підвищення якості, надійності й довговічності продукції в рамках її життєвого циклу; створення наукомісткої продукції; підвищення якості сировини й матеріалів; впровадження нових видів матеріалів, у тому числі, наукомістких замінників; скорочення втрат і відходів виробництва; використання сировини й матеріалів економічних сортів, марок, розмірів; удосконалення методів обробки сировини і скорочення відходів і втрат матеріальних ресурсів; підвищення рівня механізації й автоматизації технологічних процесів і допоміжних робіт; поліпшення якості устаткування та пристроїв; застосування раціональної витрати матеріалів у цехах і вибір найбільш раціональних форм замовлення; підвищення рівня спеціалізації виробництва; збільшення потужності, продуктивності й експлуатаційної надійності продукції; установлення оптимальних запасів міцності деталей і вузлів за рахунок удосконалювання методів інженерних розрахунків при конструюванні; підвищення технічних вимог до випробування й здачі продукції.

Другий напрям «Удосконалювання організації й керування», припускає такі заходи, як: оптимізація господарських зв'язків і оптимізація закупівель сировини; поліпшення умов зберігання і транспортування матеріальних ресурсів - товарів; оптимізація обсягу й структурного співвідношення виробничих і товарних запасів; поставка продукції у високому ступені технологічної готовності згідно з вимогами споживачів; планування й керування запасами на конкурентоспроможному рівні; поліпшення

нормування, регламентації, використання матеріальних ресурсів; встановлення зовнішньоекономічних зв'язків, реалізація ноу-хау та вихід на зовнішні ринки; впровадження прогресивних засобів тари, упаковки й транспортування; удосконалення комп'ютеризації системи керування матеріальними ресурсами; оперативне маневрування матеріальними ресурсами й залучення в обіг понаднормованих запасів; удосконалення аналізу використання матеріальних ресурсів [5].

Третій напрям «Соціальні заходи», припускає наступні заходи: підвищення кваліфікації персоналу; відбір технічного, фінансового, управлінського й комерційного персоналу на конкурсній основі з використанням професійного тестування з урахуванням конкретних вимог підприємства; удосконалення умов праці; удосконалення методів стимулювання праці; розвиток зв'язків із громадськістю.

Четвертий напрям «Використання вторинних матеріальних ресурсів», включає наступні заходи: комплексне використання сировини й матеріалів; використання безвідходних та екологічно чистих технологічних процесів; регенерація відпрацьованих виробів; збір, заготовка й переробка відходів виробництва та споживання; удосконалення організації і планування збору, заготівлі й використання вторинної сировини.

П'ятий напрям «Раціональне використання паливно-енергетичних ресурсів», припускає такі заходи, як: впровадження енергозберігаючої техніки й технології; використання менш енергоємної технології; застосування процесів з меншими питомими витратами палива й енергії; заміна застарілого енергоємного обладнання; використання відпрацьованого тепла.

Для вибору заходів і напрямків, по яких слід проводити політику раціонального використання виробничих ресурсів, необхідно проводити аналіз ресурсоспоживання на підприємствах харчової промисловості.

Як загальна функція механізму ресурсозбереження, особливістю економічного аналізу є використання ряду функцій, таких, як планування, стимулювання робіт з ресурсозбереження; контроль і оперативне регулювання

процесів, пов'язаних з використанням ресурсів. Від якості аналізу залежить в остаточному підсумку ефективність виконання зазначених функцій в частині забезпечення ресурсозбереження.

В сучасних умовах системний, комплексний підхід до аналізу ресурсоспоживання дотепер не знайшов послідовного обґрунтування та практичного втілення. Тому аналіз ресурсозбереження повинен мати системний, комплексний характер, тобто, проводитися стосовно до всіх рівнів підприємства; охоплювати широке коло проблем виробничого споживання ресурсів і висвітлювати як якісні, так і кількісні його аспекти; враховувати не тільки економічні, але й соціальні, технічні, технологічні та інші фактори, що впливають на характер, динаміку, тенденції використання ресурсів.

Інструментом безпосереднього ресурсозбереження є напрямки раціонального використання матеріальних ресурсів, конкретизація яких вимагає великої аналітико - дослідницької роботи, включаючи й методи функціонально-вартісного аналізу (ФСА) [1, 2]. Тому в системі ресурсозбереження, поряд з іншими функціями, центральне місце займає функція аналізу.

Функція аналізу концентрує зовнішню й внутрішню інформацію для вироблення конкретних заходів згідно із прийнятими напрямками ресурсозбереження. На підставі отриманих результатів аналізу здійснюється функція планування. Результатом функції планування є конкретні заходи ресурсозбереження підготовлені до реалізації на практиці. Важливе місце приділяється також і функції контролю, у процесі якого проводиться відстеження запланованого режиму ресурсозбереження фактичним даним. У випадку істотних відхилень відповідні підрозділи підприємства, вносять необхідні корективи у впроваджувальні заходи ресурсозбереження.

В умовах ринкової економіки ефективність галузей харчової промисловості повинна досягатися не тільки за рахунок високої спеціалізації виробництва та удосконаленням керування ним, але й за рахунок використання

ресурсозберігаючих технологій - побудови в цілому моделі ресурсозберігаючого типу для підприємств.

Сутність і зміст ресурсозбереження визначають функціонування організаційно-економічного механізму раціонального використання виробничих ресурсів. Метою зазначеного механізму є система, метою якої є ресурсозбереження, тобто підтримка витрат виробничих ресурсів на конкурентоспроможному рівні.

Вихідними передумовами для формування та здійснення ресурсозберігаючої політики, в рамках підприємств є: безперервне зростання споживання сировини й матеріалів у світі за останні роки; зростання собівартості та цін на сировину в результаті збільшення витрат на вирощування та переробку сировини, транспортування й зберігання; зростання витрат на використання енергії.

В адміністративно-командній економіці в процесі підготовки й безпосередньої розробки плану заходів, щодо раціонального використання виробничих ресурсів, була прийнята певна послідовність виконання робіт. Дана система може бути адаптована й до умов ринкової економіки, але для цього необхідно внести істотні корективи, обумовлені сучасною концепцією ресурсозбереження. Так, зокрема, у блок «Визначення цілей і завдань та встановлення пріоритетів» повинна бути введена інформація про конкурентоспроможний рівень матеріалоспоживання й вимоги щодо охорони природних ресурсів згідно з положеннями природоохоронного законодавства (рис. 1).

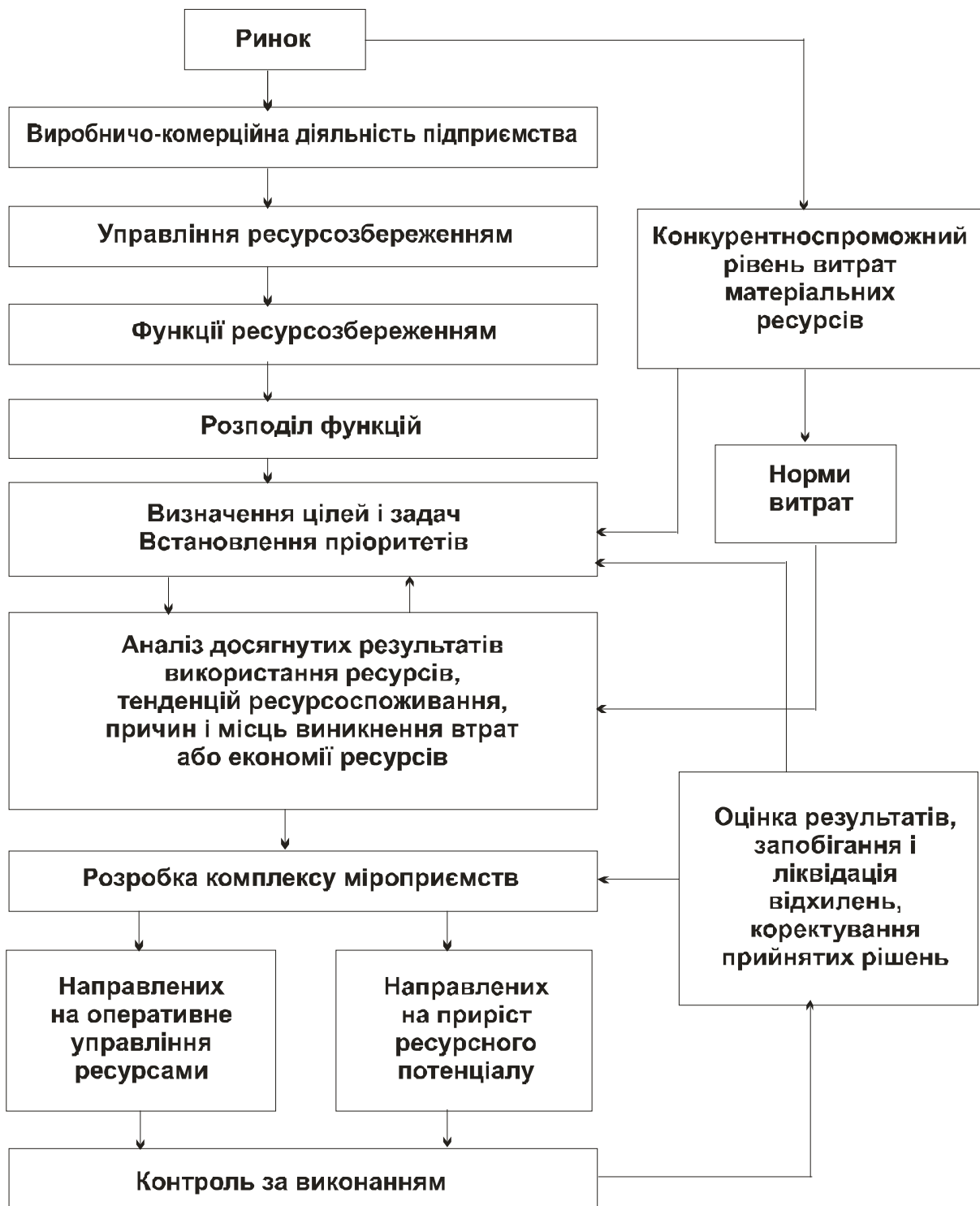

Рис 1. Процес підготовки й розробки плану заходів ресурсозбереження на підприємстві [3]

Згідно зі схемою висувається основна мета ресурсозбереження, яка уточнюється, виходячи з потреб підприємства в кожному тимчасовому періоді на основі даних про конкурентне середовище.

Виходячи з головної мети ресурсозбереження й на основі аналізу найважливіших причин, що перешкоджають ефективному, тобто конкурентноспроможному, використанню сировини, матеріалів, палива й енергії,

а також місць виникнення втрат усіх видів ресурсів на підприємстві в конкретному тимчасовому періоді, визначаються основні напрямки ресурсозбереження, що забезпечують зниження або підтримку матеріальних витрат (матеріаломісткості) на конкурентоспроможному рівні. Крім того, у кожному тимчасовому періоді визначаються ключові види ресурсів, підвищення ефективності використання яких має першочергове значення, також обумовлене вимогами ринку [4].

Відповідно до головної мети та напрямків ресурсозбереження, доцільно виробити концепцію здійснення ресурсозбереження на підприємстві, визначити основні завдання, методи впливу на процеси матеріалоспоживання.

Вивчення практики планування й особливостей утворення резервів і їх використання дозволив визначити основні істотні ознаки, що розкривають зв'язки між різними групами резервів, які становлять класифікацію резервів ресурсозбереження. За допомогою класифікації, різні по своїх ознаках резерви об'єднуються в однорідні групи та представлені системою, що забезпечує впорядковане й цілісне вивчення питання.

Резерви по строках використання можуть бути підрозділені на поточні й перспективні. До поточних слід віднести ті резерви, які виникли в умовах досягнутого рівня технічного стану й організації виробництва, але не повністю використані по різних причинах. Характерною рисою цієї групи резервів є те, що вони можуть бути реалізовані в короткий термін і без істотних капітальних витрат. До перспективних відносяться резерви, які можуть бути реалізовані в результаті подальшого підвищення рівня технічного розвитку й удосконалення організації виробництва. Ця група резервів вимагає більш тривалих строків реалізації через необхідність відпрацювання змін технології й організації, а також значних капітальних вкладень на розширення й розвиток виробництва, придбання прогресивних засобів механізації й автоматизації, витрат на конструкторські й досвідчене- експериментальні роботи.

Висновок. Вивчення й виявлення резервів економії виробничих ресурсів повинні здійснюватися постійно й на всіх рівнях керування й етапах. На кожній

стадії є свої специфічні резерви, властиві лише даному рівню. Звідси впливає друга ознака класифікації резервів ресурсозбереження - по місцю їх утворення. За цією ознакою резерви поділяються залежно від сфери їх прояву на стадії дослідницьких, конструкторських і експериментальних робіт, у сфері виробництва, у сфері обігу.

Можливість виявлення резервів ресурсозбереження багато в чому визначається характером і наявністю документальних джерел інформації. Ознакою класифікації резервів у цьому випадку є форма їх прояву.

Як правило, у поточній обліковій документації відображаються тільки явні резерви ресурсозбереження: перевищення планових норм витрат, додаткові витрати на усунення браку та переробки, списання сировини і матеріалів на завищені обсяги робіт, втрати, розкрадання й псування матеріалів у процесі зберігання і транспортування.

Досить розповсюдженими є також сховані резерви, які не знаходять відображення в поточній обліковій інформації. Тому виявлення цього виду резервів є найбільш складним завданням. До них відносяться завищення норм витрат матеріальних ресурсів у процесі їх розробки, що не викликані технічною або економічною доцільністю, застосування неефективних матеріалів і конструкцій тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Велленройтер Х. Функціонально-вартісний аналіз у раціоналізації виробництва: Пер. с нього. - М.: Економіка, 1984 р. - С.112.
2. Земсков С.А. Практика застосування функціонально-вартісного аналізу (досвід місцевої промисловості). - М.: Фінанси й статистика, 1987 р. - С.88.
3. Балашова Р.І. Оцінка ефективності діяльності підприємств нових форм господарювання на основі показників ресурсозбереження: Автореферат

дис. канд. екон. наук: 08.06.01. – Донецьк: Ін-т економіки промисловості НАН України, 1999. - 16 с.

4. Веклич О.А. Теоретико-концептуальные основы “экологической” характеристики ресурсосбережения // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. – 2000. – Вип. 1. – С. 17-25.

5. Пивоварчук І.Д. Управління витратами виробництва в забезпеченні конкурентоспроможності промислової продукції (на прикладі машинобудування Одеської області): Автореферат дис. канд. екон. наук: 08.07.01. – Одеса: Ін-т проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2001. - 19 с.

Надійшла до редколегії 15 квітня 2011 року

Стаття рекомендована до друку

д.е.н., професором

Говорушко Т.А.